

Самофат І.С., Онишко С.В.

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано динаміку податкових надходжень з податку на прибуток страхових компаній в Україні, виявлені проблеми та запропоновані шляхи вдосконалення оподаткування страхових компаній.

Ключові слова: *страхова компанія, оподаткування, податок на прибуток, ухилення від оподаткування, диференційоване оподаткування.*

Самофат И.С., Онишко С.В

К ВОПРОСУ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В УКРАИНЕ

В статье проанализирована динамика налоговых поступлений по налогу на прибыль страховых компаний в Украине, выявлены проблемы и предложены пути совершенствования налогообложения страховых компаний.

Ключевые слова: *страховая компания, налогообложение, налог на прибыль, уклонение от налогообложения, дифференцированное налогообложение.*

Samofat I.S., Onyshko S.V.

CONCERNING IMPROVEMENT OF THE TAXATION OF THE OPERATIONS OF INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

In the article dynamics of tax revenues on income tax of insurance companies in Ukraine is analysed, problems are identified and ways of improvement of the taxation of insurance companies are suggested.

Keywords: *insurance company, tax, income tax, tax evasion, differential taxation*

Постановка проблеми. Страховий ринок України існує понад двадцять років. За цей період він став найбільш розвиненим сегментом ринку

небанківських фінансових послуг. Докризові темпи розвитку вітчизняного страхового ринку доводили, що страхова галузь є досить привабливою для інвесторів - як вітчизняних, так і іноземних. Багато в чому ця привабливість обумовлювалася не тільки ринковим потенціалом України страхового ринку, а й особливою системою оподаткування страховиків.

Система оподаткування є важливим фінансовим важелем регулювання діяльності суб'єктів господарювання. У своїй основі вона має загальні принципи побудови і вплив на фінансово-господарську діяльність господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки.

Оподаткування страхової діяльності потребує з'ясування не лише відповідних законодавчих і нормативних актів з оподаткування, а й законодавства щодо страхової справи. Діяльність страховика охоплює як страхову діяльність, що має свій відмінний порівняно з іншим порядок оподаткування, та діяльність, не пов'язану зі страхуванням (інвестиційну та іншу діяльність), яка оподатковується у загальному порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичною основою дослідження особливостей діяльності страхових компаній та їх оподаткування є наукові праці таких учених та фахівців, як: В. Базилевич, К. Базилевич, О. Гаманкова, Н. Гура, О. Коблянська, В. Лень, Т. Мельник, С. Осадець, Р. Пікус, В. Тропіна, О. Черняк, О. Філонюк, В. Швець та ін. Водночас, питання оподаткування страхової діяльності потребують подальшого дослідження.

Мета статті. На основі виявлення особливостей оподаткування страхових компаній виявити шляхи його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про страхування», страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю, а також одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності [1].

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Страхова компанія як суб'єкт господарювання може бути утворена в різних організаційно-правових формах.

Відомо, що 1 січня 2011 року вступив в дію Податковий кодекс України (далі ПКУ), що докорінно змінив податкову систему в країні. З 1 січня 2015 року, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII передбачені зміни, які пов'язані також з оподаткуванням страхових компаній [2].

Страховики сплачують податок на прибуток за ставкою 18% визначеною відповідно до пункту 136.1 статті 136 ПКУ, податок на дохід за ставкою 3 відсотки за договорами страхування від об'єкта оподаткування, що визначається у підпункті 141.1.2 пункту 141.1 статті 141 ПКУ та 0 відсотків за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії.

Ставки 0, 4, 6, 12, 15 і 20 відсотків застосовуються до доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України у випадках, встановлених пунктом 141.4 статті 141 ПКУ.

Нарахований страховиком податок на дохід за ставкою, визначеною в підпункті 136.2.1 пункту 136.2 статті 136 ПКУ, є різницею, яка зменшує фінансовий результат до оподаткування такого страховика [2].

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових

компаній станом на 30.09.2015 становила 368, у тому числі СК "life" – 50 компаній, СК "non-life" – 318 компаній, (станом на 30.09.2014 – 389 компаній, у тому числі СК "life" – 58 компаній, СК "non-life" – 331 компанія). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 9 місяців 2015 року порівняно з аналогічним періодом 2014 року, кількість компаній зменшилася на 21 СК.

Податкові надходження залежать від діяльності страхових компаній. Основним джерелом їх доходу є страхові премії, динаміка яких представлена на рис. 1.

Джерело: побудовано на основі [3]

Рис. 1. Динаміка страхових премій у 2012 – 2015 рр.

Як свідчать наведені дані, представлена динаміка не відзначається односпрямованістю. При цьому темп зміни валових страхових премій значно перевищують відповідні показники стосовно чистих страхових премій.

У цьому контексті інтерес представляють дані щодо податкових надходжень до бюджету. Можна спостерігати досить цікаву тенденцію: до Зведеного бюджету України нерівномірно надходили податкові надходження з податку на прибуток страхових організацій, включаючи філіали аналогічних організацій, розташованих на території України упродовж 2008–2015рр.(рис. 2).

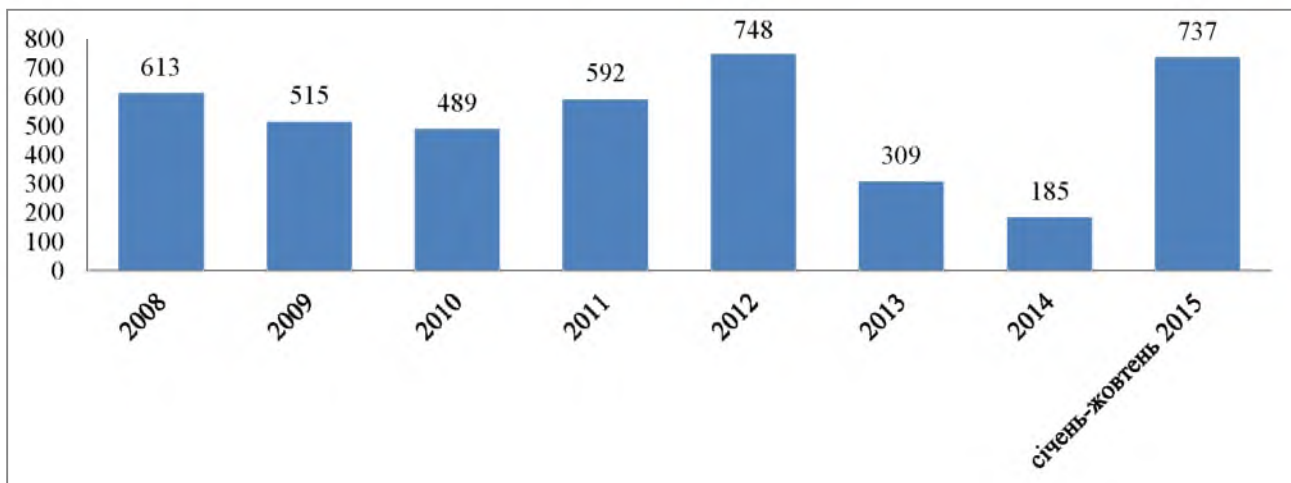

Рис. 2. Динаміка податкових надходжень з податку на прибуток страхових організацій до Зведеного бюджету України у 2008 – 2015 рр., млн.грн. Джерело: побудовано на основі [4]

Найбільшими були надходження до Зведеного бюджету України у 2012 р., а найменшими у 2014 р. Зниження обсягів сплачених податків у 2009 році опосередковано пов'язане із податковою політикою держави, щодо 2008 р., то причиною зниження податкових надходжень стала світова криза. Доходи страхових компаній зменшились, багато з них не могли сплатити податки вчасно, а інші взагалі оголошували себе банкрутами. Проте, починаючи з 2011р. спостерігається стрімкий зріст відрахувань до бюджету страховиками. Це означає що питання кризи стало не настільки гострим, а страхові компанії «адаптувалися» до економічного становища, стали більш фінансово стійкими та платоспроможними. У 2015 році спостерігаємо стрімке збільшення податкових надходжень у зв'язку із змінами у законодавстві, щодо оподаткування діяльності страхових компаній.

Поступовий процес трансформації економіки вимагає від системи оподаткування, як інструменту державного регулювання економічних і соціальних процесів, враховувати інтереси держави, підприємницьких структур та громадян. В той же час практика свідчить про низький рівень ефективності вітчизняної моделі оподаткування страхових компаній, її неадекватність умовам функціонування ринкового господарства.

Особлива група фінансових проблем виникає у взаємовідносинах страховика з державою, оскільки на їх основі, через систему податків та інших платежів, здійснюється регулювання кінцевих результатів проведення процесу страхування. У такому контексті оподаткування постає важливим фінансовим важелем регулювання фінансових потоків страхових компаній [6].

Головні недоліки вітчизняної системи оподаткування полягають в тому, що, по-перше, в одному податку неприродно поєднуються елементи різних за своєю економічною суттю податків: прямого податку на прибуток і непрямого податку зі страхових премій; по-друге, така специфіка оподаткування страхової діяльності стала одним із чинників поширення на вітчизняному страховому ринку операцій, пов'язаних із ухиленням від сплати податків.

Існування різних підходів до оподаткування реального сектора економіки та видів страхової діяльності призводить до стимулювання переведення доходів із секторів з вищим податковим навантаженням у сектор страхування, де воно значно нижче. Такий стан справ викликав занепокоєння як державних податкових органів, так і уряду. Адже саме різний рівень оподаткування є передумовою для запровадження фінансових схем участі страхових організацій з метою мінімізації податків [7].

Слід назвати й ряд інших проблем в оподаткуванні страхової діяльності, що потребують негайного вирішення. Серед них ті, що пов'язані з обрахуванням бази оподаткування, в основі яких ряд технічних причин, пов'язаних зі специфічною діяльністю страхових компаній. Існування різних податкових ставок супроводжується «гнучкістю» страховиків стосовно оподаткування. Внаслідок створення різноманітних схем ухилення від сплати податків державний бюджет втрачає майже третину надходжень від оподаткування страхової діяльності. Тому з метою уникнення шахрайства необхідно вжити конкретних заходів. Перш за все, необхідна інтеграція страхового ринку України у міжнародний простір. Завдяки чітким

міжнародним нормам фінансової звітності, проходження компаніями міжнародного аудиту та отримання національних та міжнародних рейтингів будуть також зменшуватись масштаби псевдоперестраховування. Важливим аспектом є інформаційне забезпечення та взаємодія усіх державних органів, що здійснюють регулювання страхової діяльності. Надання відповідної інформації кожній з контролюючих структур забезпечить можливість виявлення шахрайських схем та чітке визначення позиції страховика на ринку.

Зокрема, складність податкового обліку страхової діяльності полягає в тому, що основна операційна діяльність включає надходження та витрати, які оподатковуються за різними ставками й мають різний об'єкт оподаткування. З огляду на це, податкова політика у сфері страхової діяльності потребує подальшого реформування.

Поряд із загрозами, пов'язаними із оподаткуванням податком на прибуток, з'являється ряд загроз при проведенні перевірок Державною фіскальною службою. Найбільшу увагу перевіряючих важливо приділяти перестраховикам-резидентам, оскільки при визначенні фінансового результату до оподаткування вони зменшують базу оподаткування. Практика підтверджує, що досить часто договори з перестраховиками визнавалися фіктивними, що призводило до нарахування великих штрафів.

Разом з тим, у Податковому кодексі не згадано про те, що до витрат ризикових страховиків включаються, зокрема, страхові резерви, які обов'язкові до формування і становлять не менше 80% страхової премії. Втім, якщо резерви будуть включені до бази оподаткування, страховик не зможе сформувати резерви, а це здатне спричинити проблеми з платоспроможністю.

Для компаній із страхування життя автори законопроекту зберегли нульовий податок за довгостроковими договорами страхування і пенсійного страхування. В той же час при страховій виплаті утримується 18%-вий податок, що істотно знижує мотивацію клієнтів до укладення договору [8].

У зв'язку з цим реформування економічних відносин не може обмежуватися та навіть розпочинається з податків. Існують інші можливості, щоб вивести з тіні значні грошові кошти. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та експертів, тіньове фінансування охорони здоров'я в Україні сягає 40-50 млрд. гривень [9]. Шляхом запуску добровільного медичного страхування за підтримки місцевих органів влади та методологічної підтримки МОЗ ці кошти можна легалізувати. Офіційними каналами через страховиків вони підуть у банки, а через податки з'являться в лікувальних та фармацевтичних установах. Після цього можна говорити про те, що пільги з оподаткування ДМС почнуть працювати.

Наступний крок полягає не в простому введенні обов'язкових видів страхування (в першу чергу, майнового), а в одночасній серйозній роз'яснювальній роботі Уряду України щодо необхідності придбання такої страховки для кожної людини, щоб захистити себе від важких наслідків.

Лише після цих кроків слід здійснити цілу систему регуляторних впливів на ринок і на власників компаній з метою серйозної докапіталізації галузі та встановлення жорсткої відповідальності за невиконання зобов'язань перед клієнтами. Невиплата або затримка виплат повинна каратися найсерйознішим чином. У підсумку це суттєво підніме довіру всього населення до страхування і всі запропоновані кроки призведуть до отримання синергетичного ефекту. Переваги отримають всі: страхові компанії значно наростять бізнес, уряд збере набагато більше податків, а клієнти будуть впевнені у виплатах.

Щоб прискорити витіснення зі страхового ринку України схемних операцій можна запропонувати для тих видів майнового страхування, які традиційно використовуються для податкової оптимізації (зокрема, страхування фінансових ризиків) додатковий податок на чисті премії за підвищеною ставкою – 2-4%. Такий підхід не суперечить зарубіжному досвіду і забезпечує реалізацію інтересів бюджету. У багатьох країнах прямий податок на прибуток страхових компаній доповнюється певними

видами податку на страхову діяльність, що виконує роль фіскального запобіжника. Однак, слід наголосити, що визначення ставки, за якою оподатковуватимуться страхові премії, повинно здійснюватись на ретельних розрахунках [10].

Таким чином, одним із напрямів удосконалення податку на прибуток є запровадження диференційованого оподаткування прибутків страховиків за видами діяльності залежно від напрямку, обсягів і результатів діяльності. Мова йде про окреме оподаткування: основної операційної діяльності, фінансової діяльності, інвестиційної діяльності та іншої операційної діяльності. Такий порядок стимулюватиме страховиків до одержання і декларування позитивних прибутків за кожним видом діяльності окремо. За таких умов податки на прибутки страховиків стануть прямими податками. Страховики сплачуватимуть податки лише за тими видами діяльності, які матимуть прибутки. Перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування значно зменшить можливості участі страховиків у схемах податкової оптимізації, виведення коштів за кордон й бажання приховати реальні прибутки. Це дасть поштовх для розвитку класичного страхування, що є постачальником інвестиційних ресурсів на потреби розвитку економіки [11].

Висновки. Для подальшого розвитку страхового ринку ключовою є відповідь на питання, яка система оподаткування сприятиме нормальній, успішній роботі страхового ринку : та, яка передбачала оподаткування доходу від страхової діяльності, чи оподаткування на загальних умовах з чітким визначенням витрат, що враховуються при визначенні фінансового результату страховика до оподаткування. Саме остання характеризується стрімким зростання податкових надходжень від оподаткування діяльності страхових компаній у 2015 році. Наступним перспективним напрямом удосконалення оподаткування діяльності страхових компанії має бути перехід на диференційовану систему оподаткування, що значно зменшить можливості участі страховиків у схемах податкової оптимізації, виведення

коштів за кордон й бажання приховати реальні прибутки. Це дасть поштовх для розвитку класичного страхування, що є постачальником інвестиційних ресурсів на потреби розвитку економіки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про страхування» від 07.03.96 р. № 86/96-ВР [зі змінами та доповненнями] [Електронний ресурс]// Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» № 77-VIII від 28.12.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-18>
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/>
4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.treasury.gov.ua
5. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
6. Терещенко В.С. Проблеми оподаткування страхових компаній та шляхи їх вирішення / В.С. Терещенко, Н.С. Бевза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/7_102386.doc.htm
7. Громов О. Страховики законно ухиляються від податків / О. Громов // Українська правда. Економічна правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2008/10/2/165458/>
8. Іванцова Ю.В. Оподаткування страхової діяльності / Ю.В. Іванцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ivantsova-yuv-opodatkovannya-strahovoi-diyalnosti/>

9. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unaids.org.ua/uk/agency/who>

10. Островерха Р. Е. Податкове регулювання попиту і пропозиції страхових послуг [текст] / Р. Е. Островерха // Науковий вісник НУДПСУ (економіка, право). – 2009. – С. 114–123.

11. Шірінян Л. Диференційоване оподаткування страховиків як спосіб фінансового регулювання страхового ринку / Л. Шірінян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ladashirinyan.ucoz.ua/RepositoryArticles/2013Shirinyan_BuhOblikAudit_DiffOpod_Ukr.pdf

Онишко Світлана Василівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансових ринків;

Самофат Ілона Станіславівна – головний державний ревізор-інспектор відділу податкового аудиту Верхньодніпровської ОДПІ ГУДФС у Дніпропетровській області.